

ชื่อเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน :
กรณีศึกษาภูผายนต์ อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร

ผู้วิจัย นายชัยสิทธิ์ ดำรงวงศ์เจริญ

กรรมการควบคุม อาจารย์ ดร.บุญสม ยอดมาลี อาจารย์พิสิฏฐ์ บุญไชย และ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฉลาด จันทรสมบัติ

ปริญญา ศศ.ม สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2550

บทคัดย่อ

กิจกรรมการท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญต่อการจัดหารายได้และยังผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ กระตุ้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ภูผายนต์เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีลักษณะเด่นคือ ความสวยงามของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและมีร่องรอยประวัติศาสตร์สำคัญหลายแห่ง เช่น ถ้ำเสรีไทย รูปรอยสลักผาสามพันปี (ถ้ำผาลาย) ซึ่งอยู่บริเวณบ้านนาผาง ตำบลกอกปลาชีว อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร หากได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างเหมาะสม มีการบริหารจัดการที่ดี จะก่อให้เกิดการสร้างงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและสร้างรายได้เพิ่มเติมจากอาชีพหลัก (อาชีพเกษตรกรรม) อันจะส่งผลถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชาวท้องถิ่น อีกทั้งเยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมแห่งตนและคงไว้เพื่อสืบทอดต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาบริบท สภาพการจัดการท่องเที่ยวและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์ภูผายนต์ อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน 10 คน เจ้าหน้าที่ของรัฐ 5 คน ประชาชนบ้านนาผาง 5 คน และผู้ประกอบการ 5 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตและแบบบันทึกหลังการปฏิบัติ

ผลการวิจัย พบว่าสภาพการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์ภูผายนต์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เทือกเขาภูพานสกลนคร มีชื่อเสียงในด้านการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมเป็นป่าไม้ มีถ้ำชื่อว่า “ถ้ำผาลาย ภูผายนต์” ภายในถ้ำมีภาพเขียนในยุคก่อนประวัติศาสตร์รูปร่างต่าง ๆ ปรากฏอยู่และเป็นภาพแกะสลักหินลายเส้นที่เกิดจากการฝนเซาะร่อง มีลักษณะภาพเขียนดังกล่าว ได้แก่ ภาพคนมีทั้งหมด 21 ภาพ แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ แสดงสัดส่วนคล้ายรูปร่างประกอบด้วยศีรษะของคน

จริง ๆ มี 9 ภาพ และแบบที่แสดงสัดส่วนผิดเพี้ยนไปจากโครงร่างของคน ภาพมือคนที่มือนิ้วมือ 6 นิ้ว ภาพสัตว์ต่าง ๆ จำแนกตามความมากน้อยได้ดังนี้ ปลา 8 ภาพ นก 4 ภาพ วัวหรือควาย 4 ภาพ สุนัข 2 ภาพ กระจอกหรือกระจเต 1 ภาพ กบหรือเขียด 1 ภาพ และที่ชี้ชัดว่าเป็นควายอีก 1 ภาพ รวมเป็นสัตว์ได้ 21 ภาพ เท่ากับภาพคน บ่งบอกถึงองค์ความรู้ที่คนรุ่นก่อนได้ถ่ายทอดออกมาเป็นวัฒนธรรมสืบทอดไปสู่คนรุ่นหนึ่งที่มีความเป็นเอกลักษณ์ แต่ในสภาพปัจจุบันโดยทั่วไปภายในถ้ำได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ทำให้ภาพที่ปรากฏได้ลบเลือนไปเป็นบางส่วนอีกทั้งเกิดจากการแตะต้องสัมผัสภาพของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม

ผลการศึกษาด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์ภูผายนต์พบว่า ก่อนการดำเนินการวิจัย ปรากฏว่า การดำเนินการจัดการท่องเที่ยวภูผายนต์ไม่ตรงกันและขาดเป้าหมายในการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่จะนำไปสู่การแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ในบางประเด็นและร่วมรับผิดชอบน้อยมาก แต่หลังจากที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้มีการสร้างความตระหนักโดยศึกษาดูงานแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สร้างจิตสำนึกการทำงานแบบมีส่วนร่วมแล้ว โดยศึกษาเรื่องเล่าเป็นกรณีศึกษา หลังการดำเนินการวิจัย ทีมผู้ร่วมวิจัยได้กำหนดเป้าหมาย มีการวางแผนแบบมีส่วนร่วมและมีแผนปฏิบัติการที่จะขับเคลื่อนงานให้บรรลุเป้าหมายการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ผู้วิจัยได้นำประเด็นร่วมหลักของขั้นเตรียมการคือ มีผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงได้ฝึกอบรมมัคคุเทศก์ให้แก่ชาวบ้าน ตลอดจนเตรียมการให้มีกิจกรรมการแสดงด้านวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยี่ยมชมและมาพักผ่อนตามความสนใจ โดยใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ การฝึกปฏิบัติและศึกษากรณีตัวอย่าง ทำให้ผู้ร่วมวิจัยและทีมงานมีความรู้ความเข้าใจและสามารถจัดการกิจกรรมการแสดงด้านวัฒนธรรมและการปรับปรุงภูมิทัศน์ของชุมชนร่วมกันได้ อีกทั้งมีการตรวจสอบ สะท้อนผลการมีส่วนร่วมของทีมผู้ร่วมวิจัยในช่วงหลังดำเนินการวิจัย พบว่า ทุกคนมีความกระตือรือร้น อยากจะเรียนรู้ในการดำเนินงาน ปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาดในการทำงานที่ผ่านมา มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ แสดงออกถึงความรับผิดชอบ เกิดวัฒนธรรมการทำงานใหม่ขึ้นที่สอดคล้องกับบริบทและสภาพของตนเอง

โดยสรุป ทีมผู้ร่วมวิจัยเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม เกิดความมีจิตสำนึกและต้องการอนุรักษ์ภูผายนต์ มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่ส่งผลถึงผลประโยชน์ร่วมของชุมชน มีผลิตภัณฑ์เพิ่มเติมจากแผนที่กำหนดและมีการบริหารจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภูผายนต์เป็นฐานคิดให้เกิดการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

TITLE Conservative, Cultural Tourism Management through Community Participation : A Case Study of Phu Pha Yon, Amphoe Phu Phan, Changwat Sakon Nakhon

AUTHOR Mr. Chaisit Damrongwongcharoen

ADVISORS Dr. Boonsom Yodmalee, Pisit Boonchai and
Asst. Prof. Chalard Chantarasombat

DEGREE M.A. **MAJOR** Cultural Science

UNIVERSITY Mahasarakham University **DATE** 2007

ABSTRACT

Tourism activities are partly important to providing incomes and they have effects on economic, political, and cultural changes. Tourism industry development is an important guide to originate income distribution and to tourist attraction. Its outstanding characteristics are: beauty of the natural environment and several important historical clues such as Free Thai Cave, Carved Pictures on Sam Phan Pi Cliff (Tham Pha Lai) in the area of Ban Na Phang, Tambon Kok Pla Sio, Amphoe Phu Phan, Changwat Sakon Nakhon. If these things are appropriately looked after and developed with good management, jobs concerning tourism will be created and incomes will be made in supplement to chief career (farming career), which will affect conservation of fine culture of local people. Also, young people will realize the value of their traditional culture and will maintain culture for adhering in the future.

This study aimed to examine context, tourism management conditions, and the process of community participation in conservative, cultural tourism management at Phu Pha Yon, Amphoe Phu Phan, Changwat Sakon Nakhon. The sample used in this study consisted of 10 community leaders, 5 state officials, 5 people of Ban Na Phang, and 5 entrepreneurs; obtained using the purposive sampling technique. The participatory action research (PAR) process was used. The instruments used for collecting data were an interview form, an observation form, and an after-action recording form.

The results of the study were as follows:

For the conditions of conservative, cultural tourism management, Phu Pha Yon tourist attraction is located in the area of the Phu Phan Sakon Nakhon Mountain Ranges. It is famous for tourism and forest surroundings. There is a cave locally called “Tham Pha Lai Phu Pha Yon”. Inside the cave there are prehistoric paintings in different pictures, and there are graphic stone carvings generated by rain-water bite in the type of paintings mentioned. There are 21 human pictures, divided into 2 types: 9 pictures showing the body proportions comprising real human body and the type showing distorted proportions from the human structure. They are a 6-fingered human hand, and pictures of different animals when classified from the largest to the smallest number: 8 fish pictures, 4 bird pictures, 4 bull or buffalo pictures, 2 dog pictures, a squirrel or a chipmunk picture, a frog or a green-frog picture, and a clearly identified buffalo picture. There are totally 21 animal pictures, equal to the number of human pictures, indicating the body of knowledge which ancient humans transferred into culture to the other generation of people with its identity. However, the current conditions in general inside the cave have changed according to the time. The appearing pictures have been blurred in some parts. Also, these pictures have become blurred because they were touched by tourists who visited them.

For the results of examining participation in conservative, cultural tourism management at Phu Pha Yon, it was found that before conducting the research the operation of tourism management at Phu Pha Yon did not agree with each other and lacked goals of participatory work performance leading to expressing opinions in decision-making together on some issues and to share responsibility limitedly. However, after the researcher and participants had created realization using study visits to conservative tourist attractions, and had created awareness of participatory work performance by examining narratives as case studies and after conducting the research, the team of participants determined goals, had participatory planning, and had operational plans for driving work to achieve goals and operation to achieve goals. The researcher used the major core issue of the preparing stage : having leaders of changes in conservative tourism. The researcher trained guide courses to the villagers and prepared cultural activity performances to visitors and holiday makers based on their interests using the workshop meeting method, practices, and studying sample cases. These caused the participants and the teamwork to have knowledge, understanding, and ability to organize cultural performance activities and to improve the community

landscape together. After conducting the research there were examination and reflection of participation of participants' team, it was found that everyone in the sample was enthusiastic and eager to learn about operation in improving and solving errors in the past work. They shared functional roles and expressed their responsibilities. New working culture emerged to be in congruence with their own context and conditions.

In conclusion, the team of participants realized the importance of group collection and participation, originated awareness, and desired to conserve Phu Pha Yon. Relationships were connected to affect common benefits of the community. There were additional products from the determined plans. Also, there was knowledge management in terms of Phu Pha Yon conservative tourism as a thinking base to generate learning leading to sustainable development.